

FORUM

/2016

PRO KONZERVÁTORY-RESTAURÁTORY

ODBORNÉ RECENZOVANÉ PERIODIKUM

 TECHNICKÉ
MUZEUM
V BRNĚ

 METODICKÉ
CENTRUM
KONZERVACE

Obr. 4 Snímek ze zahraniční odborné praxe

Restaurátorské projekty

Studenti se věnují restaurování uměleckořemeslných děl od prvního ročníku studia. Nejdříve restaurátorskému průzkumu a jednoduchým konzervátorským a restaurátorským zásahům, až ve druhém ročníku pracují samostatně nebo v týmu na restaurátorském projektu. Restaurování probíhá ve školních prostorově unikátních restaurátorských ateliérech, v terénu nebo v rámci odborné praxe u tuzemského nebo zahraničního smluvního partnera školy.

Největším restaurátorským projektem školy je česko-německý projekt „Restaurování mobiliáře ze zákristie kostela Nanebevzetí Panny Marie v Brně“ ve spolupráci s Goering institutem Mnichov. Byl zahájen v červnu 2015 a každý semestr se ho účastní na třicet studentů VOŠ a patnáct studentů německého partnera. Restaurování probíhá kontinuálně na obou školách a jednou za semestr při dvoutýdenním společném workshopu ve školních ateliérech VOŠ nebo v zákristii kostela. Studenti jsou při workshopu rozděleni do česko-německých

pracovních skupin. Za VOŠ jsou do projektu zapojeni studenti 2. a 3. ročníku Konzervování a restaurování nábytku a nepolychromované dřevorezby a Konzervování a restaurování malířských a dekorativních technik. Dvoutýletý projekt je finančně podpořen bavorským spolkovým ministerstvem a programem Erasmus+.

Zahraníční odborné praxe

Škola systematicky podniká kroky v oblasti zahraničních mobilit od roku 2011 v podobě plně hrazených měsíčních odborných praxí studentů. Poprvé z dotace Jihomoravského kraje „Do světa!“ Pro mobilitu studentů byl významný projekt „Inovace“ vzdělávání na VOŠ a zajištění dostupnosti do bakalářského studia (CZ.1.07/2.1.00/32.0061; 2012 - 2014). Díky němu odcestovalo čtrnáct studentů a bylo využito nových partnerů např. z Německa (Berlín, Mnichov), Rakouska (Víděň), Francie (Paříž, Nancy) či Anglie (Londýn, Southampton). V období 2014–2015 byl realizován projekt „Tradice a současnost v oborech zaměřených na design a restaurování“ (2014-1-CZ01-KA102-000696), který rozšířil dosud nabízené destinace o Itálii. V rámci projektu Do světa! a ERASMUS+ by mělo v roce 2016 a 2017 absolvovat zahraniční odbornou praxi celkem 22 studentů, absolventů a pedagogů Vyšší odborné školy restaurátorské.

POZNÁMKY

¹ Goering Institut Mnichov nabízí denní formu studia oboru Konzervování a restaurování nábytku a objektů ze dřeva (Ausbildung zum Restaurator für Möbel und Holzobjekte). Studium je tříleté, zpoplatněné a zakončené státní zkouškou. Absolvent získává titul „státem uznaný restaurátor“. Tento typ vzdělávací instituce je v Bavorsku poměrně ojedinělý a odpovídá českému statusu vyšší odborné školy. Goering Institut působí a vzdělává v oboru restaurování nábytku a dřevěných objektů již více než šedesát let. Nad rámec standardní výuky spolupracuje dlouhodobě formou přednášek, seminářů a workshopů s dalšími institucemi v tuzemsku i v zahraničí, přičemž získává cenné zkušenosti s řízením a organizací akcí tohoto typu. (www.restaurierung-goering.de)

PETR POLÁŠEK

(polasek@ssudbrno.cz; www.vosbrno.cz)

Střední škola umění a designu

a Vyšší odborná škola Brno, p. o.

Francouzská 101, Brno

OBNOVA INTERIÉRU KOSTELA NANEBEVZETÍ PANNY MARIE V HORNÍM MARŠOVĚ Z FONDŮ EHP/NORSKA

Norské království nepatří mezi země, které by významně ovlivňovaly historický a hospodářský vývoj České republiky (a naopak). Možná i proto lze označit vztahy mezi našimi zeměmi za tradičně velmi dobré. Drobné skvrnky vzniklé za posledních několik let na české straně nepochopením zásad norského sociálního systému a snahou o zviditelnění několika politiků na tom nic nemění. Vstupem do Evropské unie v roce 2004 získala Česká republika přístup

k čerpání prostředků z Fondů Evropského hospodářského prostoru a Norska. Vedle Norska do těchto fondů přispívají Lichtenštejnsko a Island (jedná se prostředky, které tyto země platí za vstup na trh EU). Neoceněnou kvalitou Finančních mechanismů EHP/Norska je podpora uchování a obnovy kulturního dědictví, projektů často nepříliš viditelných a rozhodně ne bombastických, ale v kontextu širokého spektra movitého a nemovitého kulturního dědictví projektů velmi potřebných. Další obrovskou výhodou těchto fondů je možnost jejich využití přímo na obnovu památkové podstaty objektů. Není tedy nutné budovat nová nepotřebná konferenční a edukační centra nebo atraktory cestovního ruchu, ale je z nich možné podpořit přímo obnovu památkové podstaty objektu, např. konzervování a restaurování oltáře, nástěnných maleb a třeba opravu venkovního schodiště památky tak, aby vše nabylo původní krásy a vydrželo pro další generace.

Obr. 1 Areál hřbitova v Horním Maršově s kostelem Nanebevzetí Panny Marie z roku 1608; foto Pavel Klimeš

Z praktického hlediska je pak příznivá i udržitelnost těchto projektů. Většinou neznamená žádnou významnou zátěž provozního rozpočtu pro příjemce dotace. Typickým příkladem takového projektu je obnova renesančního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Horním Maršově, který byl postaven pravděpodobně v letech 1603 až 1608 italským stavitelem Carolo Valmadim na místě původního dřevěného kostela z roku 1568. O stavbu kostela se zasloužili protestanti luteránského vyznání, kteří byli v důsledku politických změn po bitvě na Bílé hoře v roce 1622 vyhnáni do sousedního Slezska. Prvním katolickým farářem byl v Maršově v letech 1628 až 1635 mnich Bonaventura.¹ Součástí tohoto projektu byly konzervační ošetření kazatelny, oprava venkovního schodiště, obnova kamenné dlažby, vybudování unikátního systému vzduchotechniky, využívajícího přirozenou cirkulaci teplejšího a chladnějšího vzduchu, a zejména konzervování-restaurování raně barokního oltáře a nástěnných maleb, kterým se věnujeme, vzhledem k jejich významu, podrobněji.

Obr. 2 Interiér před dokončením celkové obnovy v červnu 2016; foto Pavel Klimeš

FRAGMENTY RENESANČNÍCH NÁSTĚNNÝCH MALEB V KOSTELE NANEBEVZETÍ PANNY MARIE V HORNÍM MARŠOVĚ

V prostoru presbytáře bylo identifikováno několik typů omítek. Na smíšeném zdivu je nanесena nejstarší omítka z počátku 17. století, na níž se nachází množství vápenných nátěrů, posléze nejmladší výmalba z 19. století a na svislých stěnách ještě fragmenty secesní šablonové malby. Některé plochy stěn jsou dorovnaný hrubou a tvrdou omítkou, která je lokálně nanесena i na nejstarší omítky. Na jižní stěně kostela se nachází omítka s malovaným baldachýnem epitařem² z roku 1817, která překrývá starší, patrně renesanční malovaný epitař³.

Renesanční omítky a malby⁴ v prostorách presbytáře

V celém prostoru presbytáře byla sondážním průzkumem prokázána existence renesančních omítek se souvrstvím vápenných nátěrů. Nejstarší omítka je nanесena na smíšeném zdivu. Na první vrstvě vápenného nátěru byly nalezeny fragmenty nástěnných maleb, které mohou souviset se stavbou kostela mezi lety 1603 až 1608. V tomto období byl kostel ještě protestantský a až na konci první třetiny 17. století zde působil katolický mnich. Nelze vyloučit, že malby byly provedeny až po rekatolizaci. Na základě vyhodnocení restaurátorského průzkumu odhadujeme, že malby byly vytvořeny v první polovině 17. století. Na východní stěně presbytáře kostela byly v průběhu odkryvu nesoudržných mladších omítkových vrstev nalezeny na nejstarší omítkové vrstvě renesanční fragmenty nástěnných maleb, provedených v secco technice. Po dohodě se zástupci NPÚ ÚOP bylo rozhodnuto, že malby budou odkryty a konzervovány. Motívem jsou malované niky. V celistvější podobě se zachovaly pouze dvě na východní stěně. V levé nise je na výrazném okrovém podkladu vyobrazena Panna Marie s korunou na hlavě a s žehnajícím dítětem v náručí. Světec v sousední pravé nise nelze z důvodu fragmentárního dochování identifikovat. Niky nepravidelného tvaru jsou doplněny rostlinným motivem. Drobné fragmenty této malby lze pozorovat i na severní stěně presbytáře. Tyto však nebudou prezentovány.

Obr. 3 Odkrytá malba Panny Marie z první poloviny 17. století; foto Pavel Klimeš

Na renesančních omítkách se dále lokálně nalézají nepatrné fragmenty neidentifikovatelných maleb patrně rovněž z počátku 17. století. Pod malovaným epitařem z roku 1817 (dílo Josefa Lexy) na jižní stěně presbytáře se nalézá fragment staršího, patrně renesančního epitařa, provedeného uhlíkatou černí. Tento epitař patrně souvisí s malbou nik, objevených v průběhu restaurátorských prací na východní stěně presbytáře. V rámci kontrolních dnů bylo rozhodnuto, že malovaný epitař nebude prezentován. Byl konzervován a následně zakryt vrstvou vápenného štuky, stejně jako okolní plochy, upravené do podoby výmalby z konce 19. století.

Na severní stěně v horních partiích byly v průběhu restaurátorských prací nalezeny fragmenty maleb s vyobrazením figur a tváří. Malby jsou situovány na dvou místech, kde byly v minulosti v průběhu renesanční výmalby provedeny vysprávky, do nichž bylo ještě za čerstva malováno. Vznikly tak přirozenou cestou fresky, což je důvodem výjimečně dobrého stavu zachování maleb, které se nacházejí pod tenkým vápenným nátěrem a nebyly odkryty. Čitelné jsou pouze v momentě,

kdy se navlhčí vápenný nátěr, který je překrývá. Malby lze odkrývat, ale z důvodu jejich situování ve značné výšce však k odkryvu nebylo přistoupeno a byly po fotografickém zdokumentování překryty nátěrem, rekonstruujícím podobu presbytáře z 19. století.

Chemicko-technologický průzkum renesančních maleb

Chemicko-technologický průzkum⁵ se zaměřil na analýzu barevné vrstvy z nejstarší malby na renesanční omítkové vrstvě. Byly odebrány čtyři vzorky. Vzorek V1 byl odebrán z malby epitafu. Následující tři vzorky V2–V4 byly odebrány z nově odkryté malované niky s výjevem Panny Marie na východní stěně presbytáře.

Na malbách byl identifikován malachit, azurit, rumělka, uhlová černá a červené zemité pigmenty.

Malachit je nejstarším známým zeleným pigmentem a v evropském malířství byl používán až do 18. století. Azurit (modrý pigment) byl od poloviny 17. století používán vzácně. Rumělka, jako přírodní pigment, byla dostupná do roku 1880. Výsledky průzkumu mohou podpořit domněnku, že malby pochází z první třetiny 17. století.

Renesanční nástěnné malby v prostoru lodi

Stejně jako v presbytáři, tak i v lodi kostela bylo nalezeno několik fragmentů nástěnných maleb. Na jižní stěně, v blízkosti vstupu do kostela se nacházejí fragmenty maleb s motivem Arma Christi. Na kůru, v blízkosti vstupních dveří, byl nalezen fragment malby lidské tváře.

Historická graffiti

V prostoru kostela se nalézají unikátní soubor historických kreslených, rytých a malovaných graffiti, který zahrnuje období od počátku 17. století až takřka po současnost. Graffiti byla identifikována v okenních špaletách, hojně na kůru a výjimečný soubor se nalézá v oratoři. Texty jsou především německé a latinské.

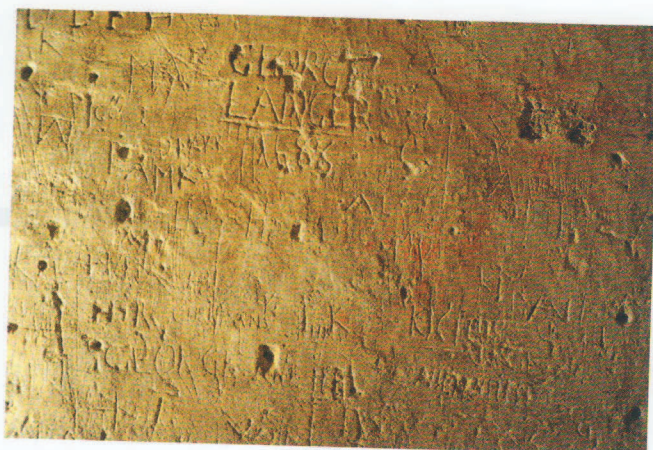
Hojně se vyskytují jména s datacemi a křesťanské symboly. Z novější doby pak například podpisy ministrantů. Nápis některých rodových jmen se v kostele vyskytují po staletí.

Na nejstarších omítkových vrstvách na kůru, na klenbě, byla nalezena rudková kresba osoby vyhánějící dobytek na pastvu(?). Tyto marginální kresby lze jednoznačně zařadit mezi hodnotné prameny zprostředkující nepsané informace k dějinám každodennosti.

Kostel, dnes nejstarší zděná stavba Krkonoš, se otevírá veřejnosti 12. srpna 2016. Královehradecká diecéze ho převedla do majetku obce. Ta již po léta z různých zdrojů, především z programů MK ČR provádí jeho rekonstrukci, kterou také spolufinancuje. Dotace z Fondů EHP pokryla nejvýznamnější část jeho obnovy. Návštěvnícky provoz a kulturní akce spolu s obcí zajišťí Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory SEVER, které sídlí v již obnovené faře vedle kostela. Výsledek dlouholeté snahy místních nadšenců a skvělého přístupu obce opravdu stojí za návštěvu.

Obr. 4 Početné graffiti ze 17. století v severní straně lodi; foto Pavel Klimeš

Obr. 5 Nejspíš dětská kresba pasačky odkrytá v renesanční vrstvě na kůru; foto Pavel Klimeš

POZNÁMKY

- ¹ Pavel a Miloslav Klimešovi. 2002. Stavebně historický vývoj hřbitovního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Horním Maršově. Nepublikovaný pramen.
- ² Pro zjednodušení je v textu užíván výraz *epitaf*. Může se však jednat i o malovaný baldachýn jako součást oltářní architektury.
- ³ Item.
- ⁴ Jedná se s největší pravděpodobností o renesanční omítky, neboť se nacházejí přímo na zdivu. Malby označujeme rovněž jako renesanční. Nálezy nástěnných maleb se nacházejí na omítkách na zdivu z počátku 17. století a jsou provedeny na vrstvě vápna. S velkou pravděpodobností se tedy jedná o pozdně renesanční výmalbu.
- ⁵ Pechová, Dorothea. 2015. Laboratorní zpráva. Kostel Nanebevzetí Panny Marie, Horní Maršov.

LUCIE BARTŮŇKOVÁ, PAVEL JIRÁSEK

